

Saateks

1960. aastate lõpus jäi Hispaanias Leóni provintsis Porma jõe orus veehoidla alla üheksa küla, mis olid koduks rohkem kui kolmele tuhandele inimesele. Riik vajab elektrienergiat ja vett põldude niisutamiseks ning selle nimel pidid elanikud loobuma sajanditepikkusest eluviisist, kodudest ja maadest. Välja tõstetud perekonnad paigutati ümber teistesse Hispaania piirkondadesse, kuhu sündisid uued tehislikud asulad. Oru suurima küla, Vegamiáni elanikkond suunati Palencia provintsi, milles oli samal aastal kuivendatud Nava järv: kus enne oli olnud küla, sinna tekkis nüüd järv; kus oli järv, sinna kerkis uus asula – selline oli loodusmaastiku meelevaldse ümberkujundamise ironia.

Sarnane saatus oli Hispaanias paljudel, veehoidlatele jäi jalgu rohkem kui viissada küla ning Porma oli vaid üks neist paisjärvedest, mis Franco ajal ja pärast tema surma, niinimetatud üleminekuajal, projekteeriti. Oli elujõulisi piirkondi, nagu Riaño, kus inimesed ootasid oma saatust üle kahekümne aasta, elades pidevas väljatõstmise hirmus: maad olid juba sundvõõrandatud ja kaartidelegi joonistatud veehoidla, ent mitu tuhat sealset elanikku sunniti protestiliikumisest hoolimata väevõimuga lahkuma alles 1980-ndate lõpul. Ometi ei teadvusta paljud hispaanlased selliste veehoidlate tähendust – vee emotsionaalset hinda –, nii nagu ka ühiskonna vaadet esindav juhuslik möödasõitja raamatu viimases peatükis.

Veehoidlate ehitamisega kaasnenud sundränne oli maapiirkondade tühjenemise vaid üks, võib-olla dramaatilisem külg. Hispaanias toimus linnastumine suhteliselt hilja (1950–1970-ndatel) ja väga kiiresti: miljonid inimesed suundusid maalt linnadesse, tuhanded külad jäid tühjaks, kiirkorras ehitatud töölisagulites kasvas üles pidetu põlvkond, mistõttu kirjanik ja esseist Sergio del Molino on seda kiiret linnastumisprotsessi nimetanud „suureks traumaks”. Kuigi meile võib ehk näida, et mis saaks olla idüllilisem maamajakesest Hispaanias, on terved külad muutunud tondilossideks ja mõne provintsi asustustihedus on selline nagu Lapimaal. Kui perekonna kunagine maja ongi suvekoduna alles hoitud, võib see jääda terve päeva pikkuse autosõidu kaugusele ja pole kuigi mugav külastamiseks – vahemaad on midagi hoopis muud kui meil Eestis.

Üleujutatud küladest pärit inimesi eristab teistest väljarändajatest aga see, et koju tagasi pöörduda pole võimalik enam muul moel, kui alles pärast surma – niisugune ei ole mitte ainult selle raamatu Domingo, vaid paljude tema saatusekaaslaste soov. Nii nagu on ühine ka see, et paljudes kodudes ripuvad seinal võtmed, mis ei ava enam ühtegi ust, kuid millega peatselt lammutamisele või üleujutamisele määratud kodu omal ajal lahkudes alati hoolikalt kinni keerati. Põlvest põlve alal hoitavate koduvõtmete motiiv on Hispaanias tuttav juba sajandeid, alates juutide väljasaatmisest XV sajandi lõpul, ning see on seos, mida veehoidlaküladest rääkides tihtipeale kuulda saab.

Julio Llamazarest kirjanikuna on koduküla lugu mõjutanud sedavõrd, et Porma veehoidla projekteerija, tuntud kirjanik ja insener Juan Benet – tema tsitaadi on autor pannud seda raamatut

lõpetama – olevat kord ammu noorele Llamazaresele öelnud, kui nad ühes Madriidi baaris kokku juhtusid: „Sa oled kirjanik tänu minule” (mispeale Llamazares olevat vastanud: „Ja sina oled jobu”)¹.

Vegamiáni kooliõpetaja poeg Julio oli 1968. aastal, kui küla tühjaks tehti, üheksa-aastane. Nende perekond ei kuulunud küll oru põliste elanike hulka, kuid Vegamián oli Llamazarese sünnikodu. 1983. aastal lasti Porma veehoidla ajutiselt tühjaks ning tollal 28-aastaselt kirjanikul oli võimalus kodukülla tagasi pöörduda. Vee alt oli välja ilmunud värvitu ja hääletu – kujutlege kohta, kus pole puid, rohtu, linde ega ritsikaid, ainult mudaga kaetud kivivaremed – kummitusmaastik. Kirjanik astus sisse oma sünnimajja ja koolihoonesse, kus ta isa oli olnud õpetaja, ning „kummituslik ja sürrealistlik” pilt jäi talle sellest hetkest tugevalt mällu.

Romaaniks vormus see kogemus alles kolmkümmend aastat hiljem, kui kõik see, mis kirjaniku teadliku elu jooksul oli ta hinge kogunenud, tõusis – tema enda sõnu kasutades – nagu vesi üle paisu. Olgugi et üldiselt on Llamazares aeglane kirjutaja, valmis see raamat vaid aastaga. „Varem või hiljem pidin ma selle romaani kirjutama,” on kirjanik intervjuus öelnud. See on tema elu romaan – mitte tingimata kõige tähtsam või kõige parem, arvab ta ise, kuid kindlasti väga isiklik.

Julio Llamazarese looming ei jõua eesti keelde esimest korda – 2007. aastal ilmus Pegasus kirjastuselt Mariliin Vassenini tõlkes „Kollane vihm”. Selleski on olulisel kohal maaelu ja juurte katkemine: jutustajaks on Püreneedes asuva Ainielle küla viimane elanik, kes lõppu oodates oma elule tagasi vaatab. „Kollane vihm” ilmus hispaania keeles 1988. aastal, kiire moderniseerumise perioodil, mille kõrghetkeks olid 1992. aasta Barcelona olümpiamängud: Hispaania oli värskest saanud Euroopa Liidu liikmeks, riiki voolasid eurotoetused, ehitati kiirraudteid ja -maanteid (ent protesteeriti ka uute veehoidlate vastu) jne. Tollases moderniseerumise peapöörituses puudutas Llamazarese pöördumine kadunud maailma poole paljusid, see oli paljude kodupaikade kadumise lugu, ja raamat sai väga populaarseks.

Llamazarese loomingu teeb sümpaatseks see, et kirjanik ei dramatiseeri ega mõista hukka, ei vali pooli selles pärandi ja progressi konfliktis, ei püüa kellegi ega millegagi sõdida: „Minu jaoks ei tähenda kirjandus võitlusvahendit. Ma kirjutan selleks, et tunda ja mõtelda. Ja et panna tundma ja mõtlema oma lugejaid. /.../ Üks kirjaniku ülesandeid on anda hääle neile, kellele ühiskond sõna ei anna,” ütleb ta. Llamazares ei anna hinnanguid, vaid viskab kivi vette, et panna meid korraks pead pöörama, ning lööb veeringid vaikse virvendusena levima.

Mari Laan

¹ Llamazarese tsitaadid on tema intervjuudest portaalidele Periodista Digital ja El Diario.